

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR
DENEME

Derya Aybakan Saliyaⁱ

Özet: Nietzsche bir ozan-filozoftur ve metaforlarla konuşur. Ayrıca o, edebî söyleyiş güzelliği ile felsefenin müşahhas hâle gelmesidir. Bir gün, içinde topladığı bütün isyanı ve eleştiriyi ‘Tanrı öldü!’ diyerek dışa vurdu. ‘Nietzsche’den sonra artık, eskisi gibi düşünmek mümkün değildi(r)’. Her bir sözünde tüketilemeyecek bir derinlik bulunan Nietzsche, kendisini okuyan her insana yeni şeyler söylüyor gibi. Elinizdeki bu çalışma ise Nietzsche felsefesinden süzülen optimist ışığın peşinden giderek, Nietzsche’nin felsefe tarihine damgasını vuran söz ve düşüncelerinin, hiçliği ve anlamsızlığı değil, hayat yanlısı bir tavrı benimsediğini göstermeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ‘Tanrı öldü’, metafor, aforizma, kötümserlik, umut.

AN ESSAY ON THE OPTIMISTIC INTERPRETATION OF
NIETZSCHE’S PHILOSOPHY

Abstract: Nietzsche is a minstrel philosopher and speaks with metaphors. Besides, he, with his beautiful literary way of speaking, is a concrete form of philosophy. Oneday, he speaks loudly “God is dead!” with his consolidate dinsurrection and criticism. “After Nietzsche it is not possible to think like before.” Therefore, Nietzsche left questions that everybody who knows him would not escape from querying. This article prefers to go after an optimist light filtered from the philosophy of Nietzsche. Thus this study tries to show that the word sand thoughts of Nietzsche, which come to terms with nihilism and put a big impact on the history of philosophy, adopt a life sided trend rather than nihilism and meaninglessness.

KeyWords: ‘God is dead’, metaphor, aphorism, pessimism, hope.

ⁱAraştırma Görevlisi, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü-

1. Giriş

Yaşadığımız dünyayı, mümkün dünyaların en iyisi olarak telâkki eden Leibniz'in düşüncelerinde tecessüm eden modernizmin iyimser dünya tablosuna karşı Schopenhauer, evrene kör bir iradenin/enerjinin hâkim olduğunu ve bu dünyada kötülüğün iyiliğe baskın geldiğini düşünür.¹ Bu sebeple o, çoğu zaman kötümserlik etiğinin en önde gelen temsilcisi olarak anılır.² Hatta onun, Nietzsche felsefesi üzerinde ciddi bir etkisi olduğundan sıkça söz edilir. Fakat bizim açımızdan, Schopenhauer'un kötümserlik etiğinin, Nietzsche'nin düşüncelerine bütünüylesirayet ettiğini ileri süren yaklaşım biçimleri Nietzsche felsefesini doğru bir biçimde yansıtmaktan uzak görünmektedir.

Frederick Copleston'm da belirttiği üzere, her ne kadar Nietzsche, gençlik yıllarında, Schopenhauer'u bir eğitici olarak telâkki ettiyse de hayatının ilerleyen zamanlarında onun hayatı ve dünyayı tümüyle olumsuz addeden ve reddeden tavrına mühim tenkitler yöneltmeye başlar.³ Bu yüzden Nietzsche'nin, dünyayı nihâi olarak kötü addedip ona sırt dönmek yerine yaşamı bütünüyle onaylayan bir filozof olması bakımından Schopenhauer'un kötümserlik etiğini tasvip ettiğini söylemek oldukça zor görünmektedir.

Fenomenal dünyanın gerisinde yatan herhangi bir amaçlılıktan yoksun kör bir iradeyi kötümserlik etiğinin metafiziksel bir açıklaması olarak sunan Schopenhauer'un aksine Nietzsche, yaşamın kendisini

¹Jacqueline Russ, *Aklın Zaferi*, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 258.

² Ahmet Cevizci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 230.

³Bryan Magee, *Büyük Filozoflar*, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 236.

bütünüyle kötü kılan metafiziksel bir unsurdan söz etmek bir yana, hayattaki çelişkileri görmezden gelen metafiziksel açıklama modellerini bütünüyle reddeder. Yaşamı ve oluşu yadsıyan kuramsal felsefe geleneğine karşı adeta savaş açar. Hâl böyle olunca, Schopenhauer'un, gerçekliğe olan husumeti sebebiyle Nietzsche'nin yaşam yanlısı felsefesini etkileyen bir filozof olarak anılması pek de doğru gözükmemektedir. Hatta Schopenhauer, son derece habis bir yer olarak tavsif ettiği dünyadan kurtulmak amacıylaçileci, yani arzunun ve yaşam isteğinin yok edilmesi ile varlığın inkâr edilmesine istinat eden bir ahlâk anlayışı geliştirirken⁴ Nietzsche yaşam karşıtı ve öte dünyacı olan gerek metafiziksel gerek dinsel her türlü çileci ideali şiddetle tenkit eder.

İşte bu bağlamda, bizim “Nietzsche Felsefesinin Optimist Yorumu Üzerine Bir Deneme” isimli makalemizde dikkat çekmeye çalıştığımız temel husus, Schopenhauer'un aksine, Nietzsche'nin, Antik Yunan tragedyalarında tecessüm eden oluş yanlısı bir yaşam felsefesini tasvip eden tavrının, onun kötümser bir ahlâk anlayışının savunucusu olarak tavsif edilmesini imkânsız kıldığını göstermeye çalışmaktır. Nietzsche kimi zaman, ahlâkın doğası hakkında genel eleştiriler serdetse de⁵ MacIntyre'in da belirttiği gibi aslında o, yaşadığı çağın “belirli bir ahlâk felsefecisidir”.⁶ Bu yüzden biz, Nietzsche'nin “Tanrı öldü!” sözünün modern ahlâk felsefelerine yönelik bir tepki olarak okunması gerektiğini savunmaktayız. Zira *Tragedyanın Doğuşu, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlâkın Soy Kütüğü Üstüne* ve *Deccal* gibi eserlerinde ahlâkın doğal, rasyonel ve kutsal herhangi

⁴Magee, a.g.e., s. 234.

⁵Alasdair MacIntyre, *Erdem Peşinde*, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 173.

⁶A.g.e., s. 174.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

bir dayanaktan yoksun olduğunu ilan eden Nietzsche, kaostan kendi tarzında bir anlam çıkarabilmiştir.⁷ Bu bağlamda Peter Berkowitz de Nietzsche'nin temel amacının, "en iyi yaşamı açıklamak" olduğuna dikkat çeker. Bu yüzden Berkowitz'e göre Nietzsche'nin ahlâk karşıtlığı, "bir karşı-ahlâk, bir muhâlif etik, insanoğlu için neyin iyi doğru ve uygun olduğunu belirleyen alternatif bir görüşten doğar".⁸ Bu çerçevede biz de Nietzsche'nin ahlâk karşıtı bir filozof olmaktan ziyade belli bir ahlâk anlayışına muhâlefet eden ve bu muhâlefetini de idealize ettiği daha iyi bir yaşam anlayışına dayandıran bir ahlâk filozofu olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla yaşam ve oluşun görüş açısından ahlâkın değerini ve önemini sorgulayan Nietzsche, kanaatimizce varoluşsal bir anlamsızlığı, boşluk hissini, hiçliği ve dolayısıyla kötümserliği reddetmektedir. Dolayısıyla biz, Nietzsche bağlamında Tanrı'nın ölümünün, yaşamın nihâî anlamının reddi manasına gelmediğini düşünmekteyiz. Ayrıca felsefe tarihi boyunca çoğu zaman, varlığın ontolojik izahı açısından temel hareket noktası kabul edilen Tanrı'nın, Nietzsche tarafından ölüm ilânının yapılmasının, varlığın nihilistik bir yorumuna işaret etmediğini öne sürmekteyiz.

İşte bu çerçevede makalemizin, "Nietzsche'nin 'Tanrı öldü!' Sözünün Anlamı" isimli ilk alt başlığında, Nietzsche'nin mezkûr sözünü yorumlayarak, bu ifadenin, neden kötümser manalardan ziyade iyimser manalar içerdiğini göstermeye çalıştık. Zira biz, Nietzsche'nin "Tanrı öldü!" sözünün yorumlanma ve anlaşılma biçiminin, onun yaşam yanlısı mı yoksa hayat karşıtı mı düşünceler ürettiğine karar verme noktasında merkezî bir önemi olduğunu düşünmekteyiz. Makalemizin,

⁷Peter Berkowitz, *Nietzsche*, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 56-57.

⁸Berkowitz, a.g.e., s. 85.

“Nihilizme Karşı Yaşamın Tasdik Edilmesi” isimli ikinci alt başlığında ise, Nietzsche’nin *amor fati*, *bengi dönüş*, *soylu ahlâk* ve *köle ahlâkı* gibi düşüncelerinden hareketle, onun nihilizme gark olan değil, nihilizmi aşmaya çalışan bir filozof olduğunu savunmaya çalıştık.

2. Nietzsche’nin “Tanrı öldü!” Sözü’nün Anlamı

Aydınlanma, Tanrı’nın tahtına insanı oturttuğunda sırtını artık yeni bir ontolojiye ve yeni bir değer düzlemine yaslamıştı. Fakat Nietzsche’nin nezdinde dinî referansları reddeden modern düşünce, değer felsefesi alanında Hıristiyanlığın düştüğü açmaza düşmüş; yaşamı ve oluşu yadsıyarak en nihayetinde nihilizmi üretmiştir. Değerlerin hep bir öte dünyaya referansla anlam bulduğu bir kültürde “Niçin?” sorusu anlamını kaybetmiş; Apollon, Dionysos’u mağlup etmiş ve Sokrates Apollon’un zafer sancağını gururla taşımıştır. Bir yanda içgüdü ve sanatı aklın ve mantığın aşağısında konumlandıran Sokrates, diğer yanda tragedyaları Bab-ı Hümayundan içeri sokmayan Platon,⁹ Avrupa’nın nihilizme yazgılı tarihinin başat aktörleri olarak anılmıştır.

Nihilizmin emarelerini iki yüzyıl öncesinden görüp bütün Avrupa’ya nihilizmi haber veren¹⁰ Nietzsche, idealize edilen “gerçek” bir dünya uğruna yaşamın gözden düşürüldüğü bir kültürde, nihilizmin nefes alış verişini dinler.¹¹ Gelinek noktada insan, ne değerleri konumlandığı noktaya erişebilmekte ne de yaşamın değerini fark edebilmektedir. Fakat değerlerin değersizliğini iliklerine kadar hissedebilmektedir.¹² Nietzsche’ye göre

⁹ F. Nietzsche, *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*, çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 28-29.

¹⁰ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, 2010, s. 21.

¹¹ Nietzsche, a.g.e., s. 45.

¹² a.g.e., s. 29.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

nihilizm, insanın bir anlam, amaç ve bütünlük atfettiği olayların “hiçbir şey amaçlamadığını” ve “hiçbir şeye ulaşmadığını” fark etmesidir. Tüm olayların ardında bir birlik, bütünlük ve sistem arayan insanın yaşadığı hayâl kırıklığıdır nihilizm. “Kişinin sanki kendini fazla uzunca bir süre aldatmış gibi kendi kendinden utanmasıdır.”¹³

Nietzsche’ye göre nihilizme sebep olan şey, bu dünyaya; “amaç”, “anlam”, “birlik” “gerçek” gibi metafiziksel değerler yüklemektir.¹⁴ Oysa Nietzsche, yaşamın her hâliyle tasdik edilmesinden ve benimsenmesinden yanadır. Tıpkı, “yaşamın korkunç, açıklanamaz ve tehlikeli olduğunu” çok iyi bilen Sokrates öncesi eski Yunanlar gibi. Fakat bu farkındalık onları kötümserliğe değil, sanat yoluyla “dünyayı ve insan yaşamını dönüştürmeye” yöneltmiştir. İşte o zaman onlar, “estetik bir fenomen olarak dünyaya “evet” demeyi başarabildiler”¹⁵ ve kendi dünya görüşlerini, birbirleriyle rekabet hâlinde olan iki Yunan Tanrısı, Apollon ve Dionysos ile dışa vurdular. Sanat sürekli gelişimini, ölçülülüğün ve bireyleşmenin sembolü Apollon ile “tüm kısıtlamaları görmezden gelen akışın simgesi”¹⁶ olan Dionysos’un tezatlık temelindeki etkileşimine borçlu olmuştur. En azından, eski Yunan tragedyaları Nietzsche’yi bu etkileşim üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Nitekim o, bütün çelişkileri, acı ve sevinçleriyle beraber hayatı coşkun bir şekilde bağrına basan Yunan tragedyaya sanatına olan hayranlığını açıkça beyan etmiştir. Fakat Nietzsche, yaşamı ve oluşu bütünüyle onaylayan Yunan tragedyalarında açığa çıkan trajik felsefenin,

¹³a.g.e., s. 31.

¹⁴a.g.e., s. 32.

¹⁵Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi*, cilt VII: “Çağdaş Felsefe: Fichte’den Nietzsche’ye”, Bölüm 2: “Nihilizm ve Materyalizm”, çev. Deniz Canefe, İdea Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 157.

¹⁶A.y.

münzevîliği ve ruhanîliği salık veren Hıristiyan değerleri ile Sokratik geleneğin tek gerçeği olan “kuramsal insanı”¹⁷ ve son kez de modern diyalektiğin darbeleriyle üç defa öldürüldüğünü düşünür.¹⁸

Nietzsche yalnızca trajik felsefenin değil, Tanrı'nın da öldürüldüğünü düşünür. Belki de trajik felsefeye yaşam hakkı tanımayan dünya görüşünün bir sonucudur “Tanrı'nın ölümü”. Yani idealize edilen değerlerin bir müddet sonra kendi kendilerini değersizleştirmesidir. Nietzsche, bu durumu, Tanrı'nın ölümü metaforuyla anlatmaya çalışır. “Tanrı'yı biz öldürdük!”, der “Kaçık Adam” başlığını taşıyan metaforik yazısında. Güpegündüz, elinde bir fenerle “Tanrı'yı arıyorum!”, “Tanrı'yı arıyorum!” diyerek bir pazar yerinde koşturup duran kaçık adam, oracıkta bulunan ahâlinin hem şaşkın bakışları hem de alaycı sözlerine rağmen “Tanrı nerede?” diye sormaya devam eder ve “Onu biz öldürdük! Sizlerle ben! Onun katilimiz hepimiz.” diye ekler. “Dünyayı şimdiye dek elinde tutan en kutsal en güçlü olan, bizim bıçaklarımızla kana bulandı. Kim temizleyecek bu kanı bizden? Hangi suyla arıtabiliriz kendimizi? Nasıl bir kefaret töreni düzenlese, hangi kutsal oyunu oynasak?”¹⁹ diye devam eder.

Peki bu metaforik hikâye bize ne anlatmaya çalışır? Tanrı'nın ölümü, varlığın nihâî anlamının artık yitip gittiğini mi yoksa yaşamın gerçek değerini görmezden gelen ve dünyanın dışında konumlanan her türlü değer

¹⁷Gilles Deleuze, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 28.

¹⁸Deleuze, a.g.e., s. 25.

¹⁹Martin Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev. Levent Özşar, Asa Kitabevi, Bursa, 2001, ss. 16-17.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

anlayışının maskesinin düştüğünü mü anlatır? Bizler Nietzsche'nin bu ünlü sözünü işittiğimizde, onun maksadına nasıl vasıl olabiliriz?

Söz konusu olan, bir ozan-filozof, edebî söz ustası Nietzsche ve onun aforizmaları olduğunda yorum yaparken daha ihtiyatlı davranmak elzem görünür. Zira Nietzsche'nin ifadelerinin yalnızca düşüncelerini değil, duygu ve yaşantılarını da dile getirdiğini söyleyebiliriz. Nitekim Nermi Uygur Nietzsche'ye atfen, “düşüncelerini yaşantılarından devşirir”²⁰ der. O hâlde ozan-filozof Nietzsche'yi anlamak, onu biraz da olsa hissedebilme çabasını gerektirir. Zira düşünceleri yaşamıyla yoğrulmuş bir filozofu anlamak, toptancı yargılardan kaçınmakla mümkün olabilir ancak. Düşünceleri kadar hayatı da dalgalı seyreden bir filozof olarak Nietzsche'nin, “ilgi alanlarının çeşitliliği, şiir ve aforizmalarla konuşması, sistem karşıtı bir felsefe anlayışına sahip olması, oldukça sıkıntılı ve hastalık içerisinde bir yaşam sürmesi, vb. hususlar eserlerine de yansımış ve yorumcuları birbirinden oldukça farklı düşüncelere sevk etmiştir”²¹.

İşte bu yorumculardan bir tanesi de Martin Heidegger'dir. Heidegger, hayatının farklı dönemlerinde Nietzsche'de farklı şeyler bulur ve yaşadıklarının etkisiyle olsa gerek Nietzsche'yi değişik zamanlarda farklı şekillerde yorumlar.²² Nitekim Nietzsche'nin “Tanrı öldü!” sözü onu engin bir yorumlamaya sevk eder. Öyle ki o, “bereketli”²³ bir söz olarak nitelendirdiği Nietzsche'nin ‘Tanrı öldü’ sözünden olabildiğince istifade etmek istediğinden, içinde yaşadığı Hıristiyan kültürünü son derece sert bir

²⁰Nermi Uygur, *Güneşle*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 286.

²¹Kasım Küçükalp, “Nietzsche'nin Hayatı ve Eserleri”, Arthur Danto, *Nietzsche, Hayatı, Eserleri ve Felsefesi*, (Der. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 3.

²²Ayrıntılı bir açıklama için bkz., Michael E. Zimmerman, “Heidegger'in Nietzsche Yorumunun Gelişimi”, *Cogito*, sayı:64, 2010.

²³Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, s. 15.

biçimde eleştiren Nietzsche'nin bu ünlü sözünden yalnızca bir dine ve bu dinin Tanrı tasavvuruna yönelik bir eleştirinin anlaşılmasını yeterli bulmaz. Bu sözün örtük olarak barındırdığı asıl önemli noktanın, Platon'dan beri süregelen, ideal olan öte dünya karşısında, duyulur dünyanın sürekli değer kaybına uğratılması olduğunu düşünür.²⁴ Heidegger'in geliştirdiği bu yorum, tam da Nietzsche'nin düşüncelerinin kalbinde atar. Nitekim Nietzsche de farklı vesilelerle Platoncu düşünme geleneği ile Hıristiyanlığın dünya görüşünün aynı yolları izlediğinden ve sonuç olarak nihilizmi ürettiğinden söz eder. Zira ona göre manevî değerler sistemi sunan dinler ile metafizikçilerin kabul ettiği türden dinî bir temele dayanmayan ahlâkçılık nihilizme yazgılıdır. Bir dini esas almasa bile “bir tür insanüstü otorite tarafından” hedefin dışarıdan tayin edilmesi, Nietzsche'ye göre eski bir alışkanlığa dayanmaktadır.²⁵

İnsan, anlamın kaynağının aşkın bir dünyada olduğunu düşündüğü zaman, bu dünya ile öte dünya arasında yaptığı ayırım üzerinden ahlâkî bir yargıda bulunmuş olur. Anlamın ve değerli olanın hep öte bir dünyada olduğunu varsaymasından ötürü, hâlihazırda içerisinde bulunduğu varoluşa hınç duyar ve sırtını çevirir. Zira “değişim ve tutarsızlıktan oluşan bu dünyada şeyler asla olması gerektiği gibi değildir”. İşte bu yüzden, “kişi suçu varoluşa yükler ve ideal bir dünya hayâliyle, sadece ölümden sonra ulaşılacak bir cennet kurgusuyla yaşamını sürdürür”.²⁶ Çünkü “ideal olana “evet” demek, yaşama ve yaşamın Oluş'una “hayır” demektir”.²⁷

²⁴a.g.e., s. 18.

²⁵Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 36.

²⁶Patrick Roney, “Aşknlık ve Yaşam: Nietzsche ve ‘Tanrı'nın Ölümü’ Üzerine, çev. Elis Şimşon, *Kaygı*, 2013/20, s. 310.

²⁷A.y.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

Nietzsche bir bakıma, bu “hayır” cevabının izini sürer. Bu cevabın aslında epey uzun bir geçmişi olduğunu düşünür. Nitekim Hıristiyan Tanrısına duyulan inanç yitimi, uzun bir tarihsel sürecin sonucu olarak belirir.²⁸ Tanrı'nın ölümü, onca zaman bir yaşama biçiminin ideal ölçütleri konumunda görülen değerlerin, bir zaman sonra kendi kendilerini değersizleştirmelerinin bir neticesi olarak gerçekleşir. İşte buyüzden Tanrı'nın ölümü yaşam karşıtı yüksek ahlâkî ideallerin kaçınılmaz yazgısını, nihilizmi haber verir. Bu açıdan bakıldığında, zaten yaşamı karşısına alan çileci ahlâk ideali, nihilizmden kaçması mümkün olmayan kaderini kendisi yazmıştır. Bu bakımdan Nietzsche'nin nezdinde, yaşam ve oluş karşıtı her türlü idealin anlamsızlığın içine düşmesi kaçınılmaz olur.

Öyle anlaşılıyor ki Nietzsche, Tanrı'nın ölümünü ilân etmekle, nihilizmle hesaplaşma maksadı güder. Zira RossPoole'un de belirttiği gibi Nietzsche açısından, “Entelektüel özen, hiç değilse hakikate duyulan saygı, nihilizmle hesaplaşılmasını ve cidden incelenmesini gerektiriyordu.”²⁹ Bizce de Nietzsche, yaşamın gerçek değerini ve anlamını gösterebilmek için avutucu ve aldatici sözlere meydan okur, modern değer dünyasıyla ölesiye hesaplaşır. Mevcudiyetini, karşıt değerlerin varlığına borçlu olan modern değer telâkkisini, köle ahlâkının bir tezahürü olarak görüp aşağılar. Zira ona göre, görünen dünyaya değil de hep olması gereken dünyaya kıymet atfeden köle ahlâkı, hınç doludur ve yaşam karşıtıdır.

²⁸A.y.

²⁹RossPoole, *Ahlâk ve Modernlik*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 155.

3. Nihilizme Karşı Yaşamın Tasdik Edilmesi

Hınçla dolu köle ahlâkı ile mukayese edildiğinde, “yaşamak”, Nietzsche’de çok özel bir anlam kazanır. Çünkü Nietzsche, yaşama sözcüğünü önce insan için kullanır. İnsanla yaşamı adeta özdeşleştirir. Dolayısıyla yaşamak sözcüğü Nietzsche’de soyut bir kavram ya da idea olarak bulmaz karşılığını. Öyle ki Nietzsche, Zerdüşt kimliğinde tecessüm eden yaşamı, somut bir şahıs gibi karşısına alıp konuşur.

Somut yaşamı onaylayan bir filozof olarak Nietzsche, “bütün bilimsel, metafizik ve dinî gelenekleri –din derken bilhassa Hıristiyanlığı düşünmektedir- akıl lehine duyusallığı ve bedeni sürekli ‘hor görmek’le suçlar.”³⁰ Zira somut yaşamı kuramsallaştırma çabaları, sonsuz imkânlarla açık olan hayatı, kaçınılmaz bir biçimde yalnızca bir boyutuyla tanımlayıp tekdüzeleştirir. Nietzsche birtakım idealler uğruna somut yaşamın gözden düşürüldüğüne ve ihmal edildiğine dikkat çekerken, Hıristiyanlığın idealleri ile Aydınlanmanın ve Batı metafiziğinin ideallerini aynı kefeye koymaktadır. Zira Tanrı ve öte dünya kavramları Hıristiyanlığın idealleri iken, ruh, tin ve ölümsüzlük gibi kavramlar da Sokrates’ten bu yana Batı metafizik geleneğinin vazgeçemediği, hatta baş tâcı ettiği kavramlar olagelmıştır. Bu yüzden Aydınlanmayla beraber yükselişe geçen hümanizmin değerleri ile Hıristiyanlığın değerleri, Nietzsche’nin nezdinde en temelde aynı zihniyete ait görülmüştür ve nihayetinde her iki düşünme biçimi de nihilizmi üretmiştir. Fakat zamanından önce nihilizmi haber veren Nietzsche’nin gayesi nihilizme saplanıp kalmak değildir. Nitekim o, nihilizmin insana, değerleri sorgulama, gözden geçirme imkânı sağladığını da şu sözlerle ifade eder:

³⁰Ferry, a.g.e.,s. 145.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

“Nihilizmin gelişi neden gerekli hâle gelmiştir? Çünkü şimdiye dek sahip olduğumuz değerler böylece son sonuçlarını çizmektedir; çünkü nihilizm büyük değerlerimizin ve ideallerimizin son mantıklı karışıklığını temsil etmektedir; çünkü bu “değerlerin” gerçekten ne kadar değerli olduklarını anlamak için nihilizmi tecrübe etmemiz gerekir.”³¹

Görüldüğü gibi Nietzsche’de nihilizm, yeni fırsatlar açan bir kapı olarak çıkar karşımıza. Nitekim Nietzsche’nin şu sözleri, nihilizmi nasıl bir fırsata dönüştürdüğünü gösterir niteliktedir:

“Bir filozof, farklı bir şekilde ve farklı araçlarla iyileşir: örneğin nihilizmle iyileşir. Hiçbir geleneğin olmadığına inanç, yani nihilist inanç, bir bilgi savaşçısı olarak dur durak bilmeden çirkin gerçeklerle savaşan biri için büyük bir rahattır. Çünkü gerçek çirkindir.”³²

Nietzsche’de nihilizm, aslında adı ya da teşhisi konan bir hastalık gibi görünür. Bu teşhis hastalıkla savaşmanın, hastalıkla mücadelenin yolunu açar adeta. Tam da bu noktada söz konusu teşhisin hayatî önemi ortaya çıkar. Zira Nietzsche, pek çok yerde nihilizmin içinde boğuldukları hâlde nihilizmi teşhis edemeyen insanlardan dem vurur. Onun penceresinden baktığımızda bu insanlar, nihilizmden habersiz olduklarından henüz uykudan uyanmamışlardır. Yine bu insanlar hâlâ değerlerin kendi kendilerini değersizleştirdiğinden habersizdirler. Yani esasında nihilizmden habersizdirler. İşte bu bağlamda nihilizmin teşhisi ya da ilânı, nihilizmin aşılabilmesi noktasında hayatî bir önem arz eder. Nietzsche, en yüce değerlerin kendi kendilerini değersizleştirdiğini ve tam da bu durumun,

³¹ F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 22.

³² Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 392.

nihilizmin kendisi olduğunu ilan ettiğinde nihilizmin aşılması yolunda belki de en mühim adımı atmış idi. Zira Heidegger'in de belirttiği gibi,

“Nietzsche Hiççilikten [nihilizm] şimdiye kadarki en yüksek değerlerin değerden düşürülmesini anlar. Ama Hiççiliği ‘şimdiye kadarki bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi anlamında’ onaylar da.”³³

Yani nihilizmin ön hazırlığı olan kötümserlik kendisini hissettirse bile “ve acı baskın çıksa da” tüm bunların karşısında yaşama evet diyen “güçlü bir istenç” e ihtiyaç duyulacaktır.³⁴ İşte bu, aktif nihilizm olarak karşılığını bulan bir durumdur:

“Aktif Nihilizm, ‘yok eden’ nihilizmin bir ara durumudur. Yaratıcı olacak kişilerin kendi kendileriyle hesaplaşma, eski kendilerini arkada bırakma, ‘iyileşme’ dönemidir.”³⁵

Nietzsche, pasif bir nihilist değildir, zira o hiçbir sözünde evrenin ya da hayatın anlamsız olduğu şeklindeki bir inancı ya da düşünceyi onaylamaz. O, yalnızca, evrene anlam vermek üzere kullanılan kategorilerin anlamsızlığını dile getirir. Böylelikle bir nihilizm teşhisinde bulunur. Ama onun, “nihilizm teşhisine nihilizmin hakkından gelme talebi eşlik eder”.³⁶ Nitekim Nietzsche'nin yapıtlarında nihilizme karşı açık bir dirençle karşılaşırız. Nietzsche bu direnci, hiçbir öte dünyacı ve ideal bir anlam ve amaç atfetmediği var oluşu onaylayarak gösterir. Eğer yeni değerler üretilecekse bunlar kendi anlamını “bengi dönüş”ten alabilirdi ancak. Bengi dönüş, “sınır tanımadan, sonsuza dek her şeyin durmadan yok olup yeniden

³³A.y.

³⁴F. Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 44.

³⁵İ. Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1995, s. 59.

³⁶Simon Critchley, *Kıta Felsefesi*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, ss. 118-119.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

doğması”³⁷ dır. Bu durumda insana dair her ne varsa bu bengi dönüş içerisinde bir anlam kazanır. Şayet insan ebedî bir döngü içerisinde olduğunu tasavvur ederse bu oluş ve döngü içerisinde sabit, kalıcı ve değişmez bir şeylerin olduğunu düşünmeyecektir. Eğer her şey yok olup yeniden doğuyorsa, böyle bir dünya sürekli yeni ve değişen değerler üretecek, bu durumun farkında olan insan, yaşamın kendisini bu hâliyle sevip kabullenecektir. Nietzsche, insanın bu hâlini, *amor fati*, yani kader sevgisi olarak adlandırır. Amor fati, aslında bir bakıma bütün öte ve ideal dünyaları reddedip sadece bu dünyayı ve yaşamın kendisini, olması gerektiği gibi değil, olduğu hâliyle kabullenmek ve sevmektir. Dolayısıyla insana dair bir değer dünyası olacaksa eğer, onun da başka bir dünyadan değil, bu dünyadan kaynaklanması gerekecektir. Belki de bu değerler, oluşun içerisinde doğup ve yine oluşun içerisinde yitip gidecektir. Bu değerlerden biri ölürken diğeri doğacaktır. Ama her ne olursa olsun yaşam karşısı bir nitelik taşımayacaktır. İşte bizim açımızdan Nietzsche'nin yaşamı onaylayan bu tavrı onu pesimizme boğulan bir nihilist olmaktan alıkoyar.

Evet, Nietzsche içinde yaşadığı kültür dünyasında, değerlerin kendi kendilerini değersiz hâle getirdiklerinden ve bu değerlerin anlamsızlığından dem vurur. Ama o, bu durumu aynı zamanda yeni değerlerin yaratılması için bir fırsat olarak görür. İşte bu yüzden onun gözünde, yeni değerler yaratan insan, üstün insandır. Fakat bu değer yaratma, yeni bir takım ahlâkî öğütler verme, “iyi” ve “kötü” şeklinde değer yargılarında bulunmak anlamında değildir. Başka bir deyişle, buradaki yeni değerler yaratma düşüncesi iyi ve kötü tarzındaki bir değerlendirme biçimine gönderme yapmaz. Aksine iyinin ve

³⁷F. Nietzsche, *Ecce Homo*, çev. Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 56.

kötünün ötesinde veya dışında olan bir karakter arz eder. Nietzsche iyinin ve kötünün ötesinde soylu bir ahlâktan söz eder. Köle ahlâkının tepkisel duruşuna karşın soylu ahlâk, “kendiliğinden eyleme geçer ve gelişir; karşıtını, yalnızca kendine daha minnettar, daha sevinç dolu ‘evet’ demesi için arar.”³⁸ Nietzsche’ye göre “alçak”, “sıradan” ve “kötü” gibi kavramlar, “yaşam ve tutkuyla dolu” soylu ahlâkının, yani “iyi, güzel ve mutlu” olanlarının “soluk bir karşıt” görüntüsünden başka bir şey değildir.³⁹

Nietzsche’nin soylu ahlâk ve köle ahlâkı şeklinde anlatmaya çalıştığı ahlâk anlayışı, onun ahlâka ve ahlâkî kavramlara yönelik soy kütük araştırmasına dayalı eleştirisinden beslenir. Nietzsche, bazı ahlâkî kavramların etimolojik soruşturmasını yapar ve bu kavramların zamanla asıl anlamlarından uzaklaşarak nasıl bir anlam kazandıklarını göstermeye çalışır.⁴⁰ Her ne kadar modern zamanlarda köle ahlâkı hegemonyayı ele geçirmiş ve ‘iyi’, diğerkâmlıkla özdeşleştirilmiş olsa da Nietzsche, yaptığı soykütük okuması neticesinde “iyi”nin kaynağının diğerkâmlıkta değil, “soyluluk ve uzaklık pathosunda” olduğunu gösterdiğini düşünmektedir. Nietzsche, iyi sözcüğünün değişik dillerdeki kökenine ilişkin etimolojik bir araştırma yapmış ve bu sözcüğün aslında, “soylu” ve “asilzade” sözcüklerinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır.⁴¹ Dolayısıyla o, yaptığı etimolojik araştırmalar neticesinde iyinin, bencil olmayan ve yararlı olan anlamına gelmediği düşüncesine ulaşmıştır. Ona göre aslında “soylu”, “asilzade”, “ruhça yüksek”, “ruhça ayrıcalıklı” anlamlarına gelen iyi

³⁸F. Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51.

³⁹A.y.

⁴⁰Nietzsche, a.g.e.,s. 43.

⁴¹ Fatih Yaşlı, *Hayatın Olumlanması Olarak Felsefe: Nietzsche ve Marx*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010, s. 23.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

kavramı, daha sonraları dönüşüm geçirerek yararlı olan ve bencil olmayan anlamında kullanılmaya başlanmıştır.⁴²

Nietzsche'ye göre “‘iyi’ olanlar, kendi başlarına iyiydi, yani, soylu, güçlü, yüksek konumlu, yüksek ruhlydular; kendilerini öyle duyuyorlar ve öyle ortaya koyuyorlardı; eylemleri iyi, yani, birinci sınıftı; tüm alçak ruhlu, bayağı ve köylü olanların zıttına.”⁴³ Nietzsche açısından iyi kavramının bu şekilde kavranması, soylu ahlâkına has bir özelliktir. Oysa köle ahlâkı yaşamı her hâliyle onaylayan, değerler yaratan soylu ahlâk sahiplerine hınç duyar ve kendi ahlâkî meşruiyetlerini, soylulara duydukları düşmanlık üzerinden elde ederler.

O hâlde bizler Nietzsche'de bulduğumuz bengi dönüş, amor fati ve soylu ahlâk gibi kavramlardan hareketle, Nietzsche felsefesinin bütününde umut yüklü olduğunu ve tam da bu nedenle insana yaşama duygusu aşılacağını görürüz. Nietzsche her ne kadar içinde bulunduğu modern kültürden ve değer dünyasından duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirse de bu hoşnutsuzluk onu karamsarlığa sevk etmez; aksine onu yaşama daha çok sarılmaya ve yaşam yüklü yeni değerleri savunmaya yöneltir. Bu durumda, Tanrı'nın ölümünün habercisi olan Nietzsche aslında mevcut değerlerin kendi kendilerini değersizleştirdiklerini duyurmaktan öte bir şey yapmaz. Onun gözünde, mevcut değerler anlamını kaybetmiş olabilir ama o, yaşamın ve yaşamanın kendisini bütünüyle bir değer olarak görmekle gemisini çok daha güvenli bildiği bir limana demirlemiştir. O hâlde bu durumda Nietzsche'nin, değer dünyasını zenginleştiren bir yaşam kaynağına sahip olduğunu söyleyebiliriz İşte bu yüzden bize göre, Nietzsche, yaşamın başlı

⁴² Nietzsche, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, ss. 42-43.

⁴³ Nietzsche, a.g.e., s. 41.

başına bir değer olduğunu ve ona sırt dönülmemesi gerektiğini haykırmaktaydı.

KAYNAKÇA

- Berkowitz, Peter, *Nietzsche*, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Critchley, Simon. *Kıta Felsefesi*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi*, cilt VII: “Çağdaş Felsefe: Fichte’den Nietzsche’ye”, Bölüm 2: “Nihilizm ve Materyalizm”, çev. Deniz Canefe, İdea Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Deleuze, Gilles, *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Ferry, Luc, *Gençler için Batı Felsefesi*, çev. Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Heidegger, M., *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev. Levent Özşar, Asa Kitabevi, Bursa, 2001.
- Kuçuradi, İ., *Nietzsche ve İnsan*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1995.
- Küçükalp, Kasım, “Nietzsche’nin Hayatı ve Eserleri”, Arthur Danto *Nietzsche’nin Hayatı ve Eserleri ve Felsefesi*, (Der. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- Küçükalp, Kasım “Çileci ideal”, *Felsefe Ansiklopedisi III*, Babil Yayınları, 2005.
- MacIntyre, Alasdair, *Erdem Peşinde*, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

NIETZSCHE FELSEFESİNİN OPTİMİST YORUMU ÜZERİNE BİR DENEME

- Magee, Bryan, *Büyük Filozoflar*, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- Nietzsche, Friedrich, *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*, çev. Mahmure Kahraman, Say Yayınları, İstanbul, 2005.
- Nietzsche, Friedrich, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, 2010.
- Nietzsche, Friedrich, *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo*, çev. Can Alkor, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Poole, Ross, *Ahlâk ve Modernlik*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Roney, Patrick, “Aşknlık ve Yaşam: Nietzsche ve ‘Tanrı’nın Ölümü’ Üzerine”, çev. ElisŞimson, *Kaygı*, 2013/20.
- Russ, Jacqueline, *Aklın Zaferi*, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Uygur, Nermi, *Güneşle*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Yaşlı, Fatih, *Hayatın Olumlanması Olarak Felsefe: Nietzsche ve Marx*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010.
- Zimmerman, Michael E. “Heidegger’in Nietzsche Yorumunun Gelişimi”, *Cogito*, sayı:64, 2010.